

Jan Niewęglowski

"Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy", Franciszek Adamski, Kraków 2002 : [recenzja]

Seminare. Poszukiwania naukowe 20, 558-561

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tycznego świadka samego siebie” (t. 1, s. 15), gdyż często zobligowanego do „manipulowania” faktami i przedstawiania ich w taki sposób, aby służyły umoralnieniu odbiorców. Z tej też racji jest skłonny ufać mu bardziej, gdy jedynie przywołuje fakty niż wtedy, gdy okrasza je komentarzem lub wiąże z jakimś ważnym dla niego przesłaniem. W rezultacie chętniej niż inni biografowie sięga do *Cenni storici*, pozostawiając często na boku używane powszechnie przez swych poprzedników *Memorie dell'Oratorio* i *Cronache*. Bardzo wysoko ceni sobie listy ks. Bosko, gdyż jego zdaniem tam właśnie jest on najbardziej realistyczny. Świadcstwa współczesnych o ks. Bosko traktuje z dużą ostrożnością, gdyż jak uważa, ciąży na nich zbyt idealistyczne zapatrywanie w turyńskiego wychowawcę. Chętnie odwołuje się do dokumentów spoza kręgu salezjańskiego (nie są bowiem one w stanie powiedzieć wszystkiego), zwłaszcza do uznanych opinioistów z czasów życia świętego i do pism osób nie zawsze mu przychylnych. Być może kiedyś bulwersowały czytelników i dla wielu były powodem przykrości, dzisiaj pomagają nadać ks. Bosko właściwy mu wymiar.

Braido odwołuje się także do istniejących już opracowań na temat ks. Bosko. Także w tym względzie jest bardzo ostrożny, czerpiąc przede wszystkim z tych prac, które są oparte na rzetelnych źródłach. Wśród nich poczytne miejsce znajduje cytowana uprzednio biografia ks. Bosko pióra P. Stelli i publikacja źródeł pod redakcją J. M. Prellezzo, *Valdocco nell'Ottocento tra reale e ideale. Documenti e testimonianze*, LAS 1992.

O rzetelności i rozmachu studium Braido świadczy licząca 25 stron bibliografia, w której czytelnik znajdzie włosko- i niemieckojęzyczne bibliografie dotyczące ks. Bosko i jego dzieła, listę cytowanych przez Autora pism ks. Bosko, spis innych źródeł: manuskryptów kronik, pozostałych źródeł niepublikowanych, źródła publikowane, literaturę specyficzną odnoszącą się wprost do ks. Bosko i opracowania komplementarne, służące odtworzeniu kontekstu życia i działalności świętego.

Publikację zamyka bez mała dwudziestostronicowy alfabetyczny indeks nazwisk i imion występujących w tekście.

Walory biografii ks. Bosko w wydaniu Braido są więc niezaprzeczone. Zaświadcza o tym także zainteresowanie czytelników. Na rynku wydawniczym jest już drugie wydanie jego książki. Pierwszy, pięciotysięczny jej nakład rozszedł się z półek księgarski w niespełna miesiąc od dnia publikacji. W tym kontekście cieszy wieść, jak dotąd nieoficjalna, że polską edycję życiowego dzieła Braido przygotowuje Wydawnictwo Salezjańskie z Warszawy. Gratulacje!

ks. Marek T. Chmielewski SDB

Franciszek Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, ss. 227.

Rodzina stanowi niepodważalne znaczenie dla jednostki, jak i dla całego społeczeństwa. Fakt ten potwierdza zainteresowanie rodziną przez różne dyscypliny naukowe. Do nich należy historia i etnologia, które studiują formy rozwojowe instytucji małżeństwa i rodziny, jej kulturę, zwyczaje, moralność. Psychologia zajmuje się procesem doboru partnerów, przebiegiem rozwoju osobowości rodziców i dzieci, sukcesami i konfliktami rodzinnymi. Medycyna, korzystając z osiągnięć psychologii, bada przyczyny niedostosowania małżonków, zaburzeń w sferze intymnej, uczy metod kierowania płodnością. Nauki

ekonomiczne zajmują się aspektem materialnym rodziny, mechanizmami konsumpcji, kosztami utrzymania. Prawo rodzinne studiuje małżeństwo i rodzinę w procesie ich powstawania, mechanizmy funkcjonowania, a także przyczyny rozpadu, określa normy prawne, które regulują życie małżeńskie i rodzinne. Rodziną zajmuje się także Kościół poprzez teologię i prawo kościelne. Dla wspólnoty wierzących rodzina jest „społecznością zbawienia”.

Jedną z dyscyplin naukowych, która ma długą tradycję interesowania się rodziną jest socjologia. Prowadzi ona badania wielopłaszczyznowe nad tą jednostką społeczną. Wyróżnia więc płaszczyznę teoretyczno-analityczną i opisowo-badawczą. Socjologia studiuje istotę rodziny, dokonuje opisu wewnętrznych przeobrażeń i mechanizmów, określa funkcje pełnione przez rodzinę, ukazuje czynniki, które wpływają na kurczenie lub poszerzanie wewnętrznej spójności rodziny. Badania socjologiczne poza wkładem w sferę badawczo-teoretyczną o rodzinie, przysparzają wiele wiedzy o społeczeństwie, która jest przydatna dla polityki państwa.

Rodzina jest soczewką, która odzwierciedla życie całego społeczeństwa danego kraju. Stąd wskazane jest sięgnięcie po socjologiczną wiedzę przez przedstawicieli innych dyscyplin naukowych, jak chociażby przez pedagogów. Rodzina stanowi bowiem podstawowe środowisko wychowawcze. Jej kondycja wpływa w sposób zasadniczy na obraz i przebieg całego procesu wychowania.

Cześć pierwsza publikacji omawia instytucję małżeństwa i rodziny w wymiarze indywidualnym i społecznym. Małżeństwo w każdej kulturze jest instytucją o szczególnym znaczeniu. Związek, który łączy mężczyznę i kobietę ma zawsze charakter publiczny, wykracza poza sferę prywatności, niesie konsekwencje społeczne. Cechami istotnymi małżeństwa jest trwałość, a jego celem jest przysparzanie społeczeństwu nowych członków. W wielu kulturach małżeństwo ma wymiar sakralny. Osoby wchodzące w związek małżeński nabywają nowe uprawnienia, jak np. dziedziczenie majątku czy uprawnienia seksualne.

Zagadnieniem następnym poruszonym przez Autora jest rodzina jako podstawowa komórka społeczna. Jej doniosłość opiera się na następujących przesłankach: rodzina jako grupa pierwotna, instytucjonalny wymiar rodziny, rodzina wspólnotą i zrzeczeniem. W dalszej kolejności Autor przedstawia strukturę i funkcję, jakie pełni rodzina.

Rozwój teorii rodziny dokonywał się bardzo powoli. Racje są następujące: nie starano się wyjaśnić fenomenu życia rodzinnego, a zasób wiedzy i baza empiryczna dotycząca małżeństwa i rodziny była niewystarczająca, z racji braku odpowiednich metod badawczych. Głębszą myśl teoretyczną do studiów nad rodziną wniósł A. Comte, a następnie Coley, E. Durkheim i R. MacIver. Pewien wkład dała szkoła marksowska i kierunki: ewolucjonistyczny, funkcjonalizm i strukturalizm.

Cześć druga książki przedstawia małżeństwo i rodzinę w różnych kulturach. Pierwszym omówionym środowiskiem są kultury przedchrześcijańskie i pozachrześcijańskie. Do nich Autor zaliczył kulturę chińską, w której rodzina charakteryzowała się następującymi cechami: kult przodków, genealogia, autorytet głowy rodziny, nierówna pozycja kobiety, system własności rodzinnej. Następnie przedstawiony jest model rodziny w Kraju Wschodzącego Słońca, która stanowiła szeroką grupę pokrewieństwa i zasadzała się na społeczno-moralnej tradycji i prawie rodzinnym. System filozofii życiowej wpływa na obraz rodziny i jej strukturę na subkontynencie indyjskim. Małżeństwo jest drogą do szczęścia pozaziemskiego, a familio-centryzm staje się wiodącą zasadą życia członków rodziny. Niemalą rolę odrywa w Indiach kastowość. Rodzina w świecie arabskim kierująca się zasadami *Koranu* jest typową instytucją tej cywilizacji i różni się bardzo od innych

systemów kulturowych. Fakt ten jest spowodowany oddziaływaniem islamu na wszystkie struktury życia społecznego.

Koncepcja małżeństwa i rodziny u Izraelitów wyrastała z głębokich tradycji koczowniczych ludów Bliskiego Wschodu. Zasadniczą jednak formę rodziny wypracowano pod wpływem religii i prawa starotestamentowego. Rodzina w kulturze greckiej nie miała jednolitego oblicza strukturalnego. Była to rodzina typu patriarchalnego. Podobny typ rodziny panował w kulturze rzymskiej.

Obraz rodziny w Cesarstwie Rzymskim, kształtowanym przez wieki i obyczajami, zmieniło chrześcijaństwo. Stworzyło ono nową organizację i struktury życia rodzinnego. Podniosło przede wszystkim rangę społeczną małżeństwa, nadało mu charakter sakralny i nierozzerwalny, dziecko zaś uznało za najwyższą wartość w małżeństwie. Kobieta otrzymała szczególną rolę i godność w rodzinie. Z biegiem czasu rodzina otrzymała status „Kościoła domowego”. Nieco inny obraz rodziny wprowadził Kościół protestancki. Wiek XIX, a w sposób szczególnie filozofia marksistowsko-leninowska, zaczęła promować laicki model małżeństwa i rodziny.

W części trzeciej Autor przedstawia rodzinę w procesie przemian. Do nich zalicza zmiany dokonujące się w makrostrukturach społecznych, które dokonywały się w życiu społeczeństw na przestrzeni 150–200 lat. Zjawisko tych przemian ujawnia niespotykane dotychczas potrzeby człowieka i możliwości ich zaspokojenia dzięki postępowi technicznemu. Zjawiska te to industrializacja i urbanizacja. Procesy te charakteryzują się podziałem pracy, ruchliwością społeczną, mechanizacją pracy, automatyzacją produkcji, odkryciem nowych źródeł energii, wykorzystaniem nowych surowców, wzrostem wydajności pracy, zwiększeniem dochodu narodowego i powstaniem wielkich aglomeracji miejsko-przemysłowych. Na proces przemian rodziny miały wpływ nowe ideologie społeczne i polityczne, a w sposób szczególnie idee emancypacyjne i feministyczne.

Wskutek powyższych przeobrażeń, nastąpiły zmiany funkcji rodziny. Autor do nich zaliczył: funkcję ekonomiczną, religijną, funkcje wyznaczania pozycji społecznej. Rodzina oddała społeczeństwu niektóre funkcje. Zachowała dla siebie jedynie funkcje osobowe. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera funkcja socjalizacyjna i funkcja miłości. Zmieniała się struktura zewnętrzna rodziny (problem rodziny nuklearnej i malejąca dzietność rodziny). Dokonały się także zmiany w wewnętrznej strukturze rodziny (zmiana ról małżonków, rosnąca pozycja dziecka, indywidualizacja rodziny i autonomizacja jednostki w rodzinie, internalizacja wartości rodzinnych).

Autor kończy swoje rozważania, przedstawiając sytuację małżeństwa i rodziny w Polsce i kierunki przeobrażeń na przestrzeni drugiej połowy XX w. Wychodzi od modelu rodziny tradycyjnej. Na jej funkcjonowanie miały wpływ procesy industrializacji i urbanizacji, a po 1945 r. także nowy kontekst społeczno-ustrojowy. Najczęściej występujące zjawiska to: silna laicyzacja, rozwody, modele dzietności, model kobiety zamężnej (praca zawodowa), sytuacja materialna rodziny, nowa pozycja dziecka w rodzinie.

Omawiana publikacja powstała na bazie książki *Socjologia małżeństwa i rodziny*, którą Autor wydał drukiem w 1982 r., a wznowił w 1984 r. Jest to więc wydanie trzecie poszerzone i uzupełnione. Niewątpliwie jest zapotrzebowanie na podręcznik tego rodzaju.

Kilka lat temu do programu dydaktycznego w polskich szkołach wprowadzono przedmiot *przygotowanie do życia w rodzinie*, a w zakresie szkolnictwa wyższego stworzono nowy kierunek studiów *studia nad rodziną*. Ze względu na problemy wychowawcze dużym zainteresowaniem cieszą się poradnie psychologiczno-pedagogiczne specjalizujące się w problematyce małżeńskiej, rodzinnej i młodzieżowej. Z całą pewnością można stwierdzić, że niniejsza publikacja spełnia wymogi dobrego podręcznika i może odpowie-

dzień na zapotrzebowanie polskiego społeczeństwa. Przedstawiony w książce materiał o charakterze teoretycznym, historycznym, a także empirycznym, może być pomocny dla wielu osób pracujących w sposób bezpośredni z rodziną i młodzieżą. Doświadczenia płynące z lektury poprzez zapoznanie się z różnymi modelami małżeństwa i rodziny, z pewnością ułatwi pracę na rzecz dobra małżonków i ich dzieci. Na szczególną uwagę zasługuje nauka Kościoła katolickiego na temat małżeństwa i rodziny, przedstawiona przez Autora w sposób jasny i jednoznaczny.

ks. Jan Niewęglowski SDB

Wokół wychowania, red. Dionizjusz Czubała, Grzegorz Grzybek, Wydawnictwo ATM, Bielsko-Biała 2003, ss. 152.

Powyższa pozycja powstała jako inicjatywa pracowników Katedry Pedagogiki i Psychologii Wydziału Humanistyczno-Społecznego Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku Białej, a także osób reprezentujących inne środowiska akademickie.

Autorzy artykułów podejmują zagadnienia i problemy szeroko dyskutowane we współczesnej humanistyce, wynikające z szybkich zmian w polskiej rzeczywistości, a które stawiają młodego człowieka w nowej sytuacji edukacyjnej. Tematyka artykułów jest dość szeroka. Książka jest podzielona na cztery części. Ukazuje człowieka w perspektywie filozoficznej, psychologicznej, antropologii kulturowej i socjologicznej.

Pierwsza część przedstawia fundamentalne zagadnienia aksjologiczne, będące podstawą każdego wychowania. W powyższą tematykę wprowadza artykuł Grzegorza Grzybka, *Kryzys wychowania moralnego a norma etyczna*. Autor rozważa wychowanie w czasach PRL-u, które było nacechowane ideologią marksistowsko-leninowską. Propagowano wtedy moralność komunistyczną. Odrzucono perspektywę pozaziemskiego życia człowieka. Szkoła była instrumentem wychowania socjalistycznego. Ocenie moralnej poddawano jedynie stosunek jednostki do społeczeństwa. Problemem następnym jest próba określenia etyki, jako fundamentu wychowania moralnego, Autor przedstawia teorie różnych osób: Kunowskiego, Wołoszyna, Olbrychta, Lewowickiego. W swoich rozważaniach dochodzi do następującego wniosku: kwestie norm moralnych w wychowaniu należy poddać refleksji filozoficznej i sprecyzować pojęcie osoby.

Na szczególną uwagę zasługuje artykuł Stanisława Michałowskiego, który przedstawia personalistyczno-aksjologiczną koncepcję człowieka. Prezentuje przy tym liczne źródła naukowe i koncepcje personalizmu wychowawczego na tle globalizacji i nowych sytuacji, w których znalazł się dzisiejszy człowiek. Nadzieją dla współczesnego wychowania jest pedagogia personalistyczna, która wychodząc naprzeciw poszukiwaniu wizji edukacji, stara się połączyć refleksję nad wychowaniem, z wizją pełnego rozwoju człowieka. Autor ukazuje także różne wizje osoby i jej definicje. Wychowanie powinno prowadzić człowieka ku jego pełni w osiągnięciu dojrzałości osobowej poprzez uczenie umiejętności życia, odpowiedzialności, podejmowania rozsądnych decyzji i szacunku do dziedzictwa ojców. Tak rozumiane wychowanie powinno skłonić do refleksji nad człowiekiem, a także do budowania cywilizacji ducha miłości.

Podobną tematykę eksponuje Jadwiga Lach-Rosocha. Na tle globalizacji i idei regionalnej Autorka widzi potrzebę odniesienia się do kulturowych korzeni w pracy wychowawczej. Pedagog winien posiadać „wiedzę o regionie”, która ułatwi mu pracę wycho-